

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-114-5-37>

ПАРАДИГМАЛЬНІ ВИМІРИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: СВІТОВИЙ ДОСВІД І ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА

Квіткін П. В.

*кандидат філософських наук, професор,
професор кафедри філософії
Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Дятлова І. В.

*кандидат філософських наук, старший викладач кафедри філософії
Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба
м. Харків, Україна*

Еволюція системи міжнародних відносин і загострення боротьби за реалізацію національних стратегічних інтересів, процеси глобалізації і цивілізаційної ідентифікації народів, становлення інформаційного суспільства і розгортання інформаційного протиборства у сучасному світі, необхідність подолання і запобігання виникненню загроз і викликів світовому співтовариству, актуалізують проблему місця і ролі освіти у бутті сучасного соціуму.

Концептуальні положення щодо змісту і спрямованості сучасної освіти сформульовані у доповіді Міжнародної комісії з освіти для XXI століття «Освіта: прихований скарб» [2], у якій визначено чотири основних стовпи, на яких повинна базуватися освіта:

– навчитися пізнавати (вчитися) – поєднувати досить широку загальну культуру з можливістю поглибленої роботи з обмеженою кількістю дисциплін, уміння вчитися тому, що надає безперервна освіта;

– навчитися роботи – набути не лише професійну кваліфікацію, але й в більш широкому сенсі компетентність, що надає можливість впоратися з різними чисельними ситуаціями і працювати у складі групи;

– навчитися жити разом – виховувати розуміння іншого і відчуття взаємозалежності, реалізовувати спільні проекти і бути готовим до врегулювання конфліктів в умовах плюралізму і поваги цінностей, взаєморозуміння світу;

– навчитися жити – сприяти розквіту власної особистості і бути здатним діяти, проявляти незалежність, самостійність суджень і особисту відповідальність.

Становлення національної системи освіти в Україні цілком відповідало загальносвітовим тенденціям розвитку освіти. У чинній Державній національній програмі «Освіта» («Україна ХХІ століття») (1993) визначається, що вища освіта забезпечує фундаментальну наукову, загальнокультурну, практичну підготовку і спрямована на підготовку фахівців, що визначають темпи і рівень науково-технічного та соціального прогресу, сприяють утвердженню гуманістичних ідеалів, норм людського співжиття, формування інтелектуального потенціалу нації як найвищої цінності суспільства. Серед вихідних принципів реалізації Програми визначаються: пріоритетність освіти, демократизація освіти, гуманізація освіти, гуманітаризація освіти, національна спрямованість освіти, відкритість системи освіти, безперервність освіти, нероздільність навчання і виховання, багат-оукладність та варіантність освіти [3].

Вихідні принципи реалізації Державної національної програми, насамперед акцентують увагу на проблемах гуманізації, гуманітаризації та виховній спрямованості функціонування системи освіти:

- гуманізація освіти, що полягає в утвердженні людини як найвищої соціальної цінності, найповнішому розкритті її здібностей та задоволенні різноманітних освітніх потреб, забезпеченні пріоритетності загальнолюдських цінностей, гармонії стосунків людини і навколишнього середовища, суспільства і природи;
- гуманітаризація освіти, що покликана формувати цілісну картину світу, духовність, культуру особистості і планетарне мислення;
- національна спрямованість освіти, що полягає у невіддільності освіти від національного ґрунту, її органічному поєднанні з національною історією і народними традиціями, збереженні та збагаченні культури українського народу, визнанні освіти важливим інструментом національного розвитку і гармонізації національних відносин [3].

Відповідно до цього одним із стратегічних завдань реформування змісту освіти у Програмі визначено оптимальне поєднання гуманітарної і природничо-математичної складових освіти, теоретичних і практичних компонентів, класичної спадщини та сучасних досягнень наукової думки, органічний зв'язок з національною історією, культурою, традиціями [3]. Практичні шляхи реалізації Програми визначені у чинній постанові Кабінету Міністрів України «Про розроблення державних стандартів вищої освіти» (1998) [9]. За цією Постановою Освітньо-професійна програма повинна включати:

- цикли гуманітарної, соціально-економічної та природничо-наукової підготовки, що забезпечує певний освітній рівень;

– цикл професійної (професійно-орієнтованої) та практичної підготовки, що разом з попередніми циклами забезпечує певний освітньо-кваліфікаційний рівень.

Зазначені нормативно-правові акти створювали усі передумови для забезпечення реалізації у національній системі освіти концептуальних підходів і тенденцій розвитку світової освіти. Однак, з 2014 року у національній системі освіти починає домінувати технократична парадигма вищої освіти, що знайшло своє відображення у наказі МОН України від 25.11.2014 № 1392 [7], яким визначена втрата чинності наказу МОН України від 09.07.2009 № 642 «Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента» [8]. На практиці було скасовано наказ, у якому визначався перелік не лише вибіркових, але й нормативних дисциплін гуманітарної та соціально-економічної підготовки бакалаврів.

Технократична парадигма національної освіти знайшла свій прояв у Методичних рекомендаціях щодо розроблення стандартів вищої освіти [6] та Стандартах вищої освіти [10]. Вища освіта має вибудовуватись на основі найновіших досягнень сучасної науки, насамперед, через фундаментальне засвоєння комплексу природничих і фізико-математичних дисциплін з одночасним проникненням у таємницю людського життя, осягненням основних цінностей людини і суспільства, нації і народу, що забезпечують гуманітарні науки, насамперед, історія, філософія, культурологія, економічна теорія, політологія тощо [1, с. 12].

Для забезпечення реалізації концептуальних положень щодо змісту і спрямованості сучасної освіти, положень закону України «Про освіту» (2017) про мету освіти – всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [4], насамперед вважається необхідним.

1. Розробити загальні стандарти вищої освіти (за відповідними рівнями), які повинні відображати компетентності і результати навчання, що відповідають рівню вищої освіти та є обов'язковими компонентами стандартів вищої освіти з усіх спеціальностей. Складовими загальних стандартів повинні стати: інтегральна компетентність, громадянські та соціальні компетентності, загальні компетентності, фахові компетентності спеціальності.

2. Визначити перелік нормативних дисциплін гуманітарної, соціально-економічної та природничо-наукової підготовки, що забезпечують певний освітній рівень і формування відповідних громадянських і соціальних, загальних компетентностей.

Література:

1. Андрущенко В. Вища освіта у пост-болонському просторі: спроба прогностичного аналізу. *Філософія освіти*. 2005. № 2. С. 6–19.

2. Делор Ж. Образование: сокрытое сокровище: Основные положения Доклада Международной комиссии по образованию для XXI века. ЮНЕСКО, 1996. URL: <https://www.ifap.ru/library/book201.pdf> (дата обращения: 12.07.2021).

3. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»). Затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. № 896. (Із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № від 29.05.96). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.07.2021).

4. Закон України Про освіту. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 12.07.2021).

5. Зразок освітньо-професійної програми. Додаток до листа МОН України від 28.04.2017 № 1/9-239. URL: <https://pstu.edu> (дата звернення: 12.07.2021).

6. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти. Наказ МОН України від 01.06.2017 № 600 (у редакції наказу МОН України від 21.12.2017 № 1648). URL: <https://mon.gov.ua> › 2020-method-rekomendacziyi (дата звернення: 12.07.2021).

7. Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 09.07.2009 № 642. Наказ МОН України від 25.11.2014 № 1392. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1392729-14#Text> (дата звернення: 12.07.2021).

8. Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента. Наказ МОН України від 09.07.2009 № 642. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0642290-09#Text> (дата звернення: 12.07.2021).

9. Про розроблення державних стандартів вищої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 7 серпня 1998 р. № 1247. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1247-98-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.07.2021).

10. Стандарти вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti> (дата звернення: 12.07.2021).